

TÜRKİYE'DE MÜZECİLİK

MÜZE: Toplumun hizmetinde olan ve onun gelişimi için çalışan, insanlığın somut ve somut olmayan kültürel mirası ile çevresini tanıması ve sahiplenmesi amacıyla ilmi yöntemlerle açığa çıkaran, inceleyen, değerlendiren, koleksiyonlar oluşturan, koruyan, tanıtan, sürekli ve geçici olarak sergileyen, eğiten, kültürel, sanatsal zevkini ve dünya görüşünü geliştirmesinde etkili olan, kamuya açık, kar amacı gütmeyen daimi kuruluştur.

Kültürel değerlerin korunmasında ve geleceğe taşınmasında önemli rol oynayan müzecilik olgusu tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de koleksiyonculukla başlamıştır. Ünlü tarihçi Herodot'un "gök kubbenin altındaki en güzel coğrafya yeryüzünün en güzel iklimine sahip" olarak tanımladığı ülkemiz coğrafyasında Türk Müzeciliğinin ilk izleri, Selçuklu Dönemi'nde (13.yy) eski Konya'nın bulunduğu höyüğü çevreleyen ve günümüze hiçbir izi kalmayan sur duvarlarının etrafına ellerine geçen çeşitli dönemlere ait eserlerin nizami bir şekilde dizilmesi ile karşımıza çıkar. Daha sonra Dulkadiroğulları Beyliği Dönemi'nde de Kahramanmaraş Kalesi etrafında Geç Hitit eserlerinin biriktirildiği bilinmektedir. Osmanlı Dönemi'nde ise ata yadigarı kıymetli eserler, hediyeler ve savaşlarda elde edilen ganimetler sarayların hazine dairelerinde korunmaktaydı. İstanbul'un fethinden sonra Fatih Sultan Mehmet zamanında sarayın bir bölümünün hazine dairesi haline getirilmesi, özellikle Yavuz Sultan Selim'in doğu seferinden sonra halifeliğin Osmanlılara geçmesi ile birlikte başta kutsal emanetler olmak üzere çok değerli kültür varlıklarının Osmanlı sarayına taşınması zengin bir koleksiyon oluşmasını sağlamıştır. Bu koleksiyonlar ve zengin Anadolu tarihi Türk Müzeciliğinin başlamasına öncülük etmiştir.

Gerçek anlamda Türk Müzeciliğinin temeli İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nin temelini de oluşturan Mecma-ı Asar-ı Atika'ya (Eski Eserler Koleksiyonu) dayanmaktadır. Padişah Abdülmecit'in 1845 yılında Yalova'ya gerçekleştirdiği gezi sırasında gördüğü Doğu Roma yazıtlarını İstanbul'a naklettirmesi üzerine eserler 1846 yılında Osmanlı Devlet adamı Ahmet Fethi Paşa tarafından o güne kadar silah deposu (Harbiye Ambarı) olarak kullanılan Aya İrini'de toplatılmaya başlandı. Müze, Mecma-i Eslilai Atika ve Mecma-i Asar-ı Atika olmak üzere iki bölüm halinde düzenlenmiş, kuruluşu daha eski dönemlere dayanan Mecma-i Eslilai Atika bölümü Harbiye Askeri Müzesi'nin temelini oluşturmuştur.

Mecma-ı Asar-ı Atika koleksiyonu Sadrazam Ali Paşa döneminde düzenlenmiş ve 1869 yılında dönemin Maarif Nazırı Saffet Paşa tarafından Müze-i Hümayun (İmparatorluk Müzesi) adıyla Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk müzesi kurulmuştur. Aynı yıl, ilk müze müdürü olarak Galatasaray Lisesi öğretmenlerinden Edward Goold görevlendirilmiştir. Ayrıca vilayetlere bir genelge gönderilerek çevrelerindeki bütün tarihi eserlerin tahrip edilmeden müzeye iletmeleri istenmiştir. Bunlara ek olarak aynı yıl içerisinde ilk Asar-ı Atika Nizamnamesi yürürlüğe girmiştir. Müzede toplanan eserlerin sayısının gittikçe artması sonucu yeni bir bina arayışına başlanmış ve müzenin Çinili Köşk'e taşınmasına karar verilmiştir. Çinili Köşk'e taşınan Müze 1880 yılında faaliyete geçmiştir. Müzenin Çinili Köşk'e taşınmasından sonra Müze Müdürü Anton Dethier'in ölmesi üzerine yeni müdür arayışları başlamış, Türk Müzecilik tarihinde önemli bir yere sahip olan Osman Hamdi Bey 11 Eylül 1881 tarihinde bu göreve atanmıştır.

1887 yılında Sayda'da gerçekleştirilen kazılar sonucunda İskender Lahti'nin de dahil olduğu bir grup lahit ortaya çıkarılmış ve İstanbul'a nakledilmesinden sonra Osman Hamdi Bey yeni bir müze binası yapımı için girişimlere başlamıştır. Müze binasının tasarlanması işi Mimar Alexandre Vallaur'y'e verilmiştir. Bu bina ülkemizde, müze binası olarak tasarlanan ilk binadır ve Müze-i Hümayun adıyla 1891 tarihinde açılmıştır. Açılışından kısa bir süre sonra müzede kitaplık, fotoğraf laboratuvarı ve maket atölyesi kurulmuştur. Kazılar sonucunda getirilen yeni eserleri sergilemek amacıyla 1903'te ve 1907'de müzeye ek binalar yapılmıştır.

Yine bu dönemde, İstanbul dışında Anadolu'daki bazı şehirlerde de müze kurma çalışmaları başlatılmıştır. 1902'de Konya'da, 1904'de Bursa'da yeni müzeler kurulmuştur. Yabancı arkeolog ve uzmanlardan yararlanılarak müze koleksiyonlarının kayıt, katalog ve sergilemeleri geliştirilmiştir. Ayrıca bu dönemde Türkler tarafından birçok kazı çalışması yapılmıştır.

1910 yılında Osman Hamdi Bey'in ölümünden sonra müze müdürlüğüne kardeşi Halil Edhem getirilmiştir. Müdürlük süresi boyunca Edhem Bey, yabancı uzmanlardan da faydalanarak bilimsel yayınlar çıkartılmasına odaklanmıştır. 1912-1914 yılları arasında Gustav Mendel'in yaptığı üç ciltlik "Catalogues de Sculptures Grecques, Romaines et Byzantines" isimli taş eserler katalogu Müzey-i Hümayun'u dünyaya tanıtan yapıt olmuştur. 1914 yılında Türk ve İslam eserleri için Evkaf-ı İslamiye Müzesi, Süleymaniye Camii'nin imaretinde açılmıştır. Halil Edhem, geleneksel Batı müzeciliği anlayışı içerisinde, bir sergi-depo mantığıyla Yakınoğu ülkelerinin eserlerini ayırarak, binayı Eski Şark Eserleri Müzesi olarak düzenlemiştir. 1917 yılında müze dışındaki eski eserleri korumak için çalışmalar yapacak olan Eski Eserleri Koruma Encümeni, meclis kararıyla kurulmuştur.

Ülkemizde bir sanat müzesi kurulması yönündeki çalışmalar ilk kez XIX. yüzyıl sonlarında başlatılmıştır. Güzel Sanatlar Okulunun (Sanayi-i Nefise Mektebi) kuruluşuyla da yakından ilgisi olan bu girişimin sonunda bir koleksiyon oluşturulmaya başlanmış ancak, müzenin açılışı gerçekleştirilememiştir. 1883'te açılan Güzel Sanatlar Okulu'nun öğrencilerinin eğitimini desteklemek ve bilgi, görgülerini artırmak amacıyla bir resim koleksiyonu ile bu koleksiyonun sergileneneceği bir resim salonu oluşturulması düşüncesi, sanat koleksiyonları için de bir başlangıç olmuş ve Elvah-ı Nakşiyeh olarak anılan resim koleksiyonu da bu amaçla meydana getirilmiştir. Ancak ilk sanat müzesi, Cumhuriyet'in ilanından sonra, 1937 yılında Atatürk'ün emriyle kurulan İstanbul Resim ve Heykel Müzesi olmuştur.

Cumhuriyet döneminde Müzeler, Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde bulunan ve sonradan adı "Âsâr-ı Atika ve Müzeler Müdürlüğü" olan Hars Müdürlüğüne bağlanmış, daha sonra 1944'te "Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü" kurulmuştur. 1924 yılında Bakanlar Kurulu kararıyla, Topkapı Sarayı'nın mevcut koleksiyonu ile müze olarak ziyarete açılması kararı alınmıştır. Atatürk'ün Ankara'da bir Hitit Müzesi'nin açılmasını istemesi üzerine 1923 yılında Kurşun Han ve Mahmut Paşa Bedesteni Millî Eğitim Bakanlığı tarafından onarılarak Ankara Arkeoloji Müzesi olarak açılmış ve 1967 yılında yeniden düzenlenerek müzedeki eserlerin çeşitliliği de göz önünde bulundurularak adı Anadolu Medeniyetleri Müzesi olarak değiştirilmiştir. Cumhuriyet döneminde yapılan ilk müze binası Ankara Etnografya Müzesi olup, inşasına 1925 yılında başlanmış ve 1930 yılında ziyarete açılmıştır. 1925 yılında çıkarılan Kanunla kapatılan tekke, türbe ve zaviyelerdeki eşya ve eserlerin çoğu Ankara Etnografya Müzesinde sergilenmeye başlanmış, halk yaşamından kesitler sunmak amacıyla törensel ya da günlük eşyalar kullanılmıştır. Diğer taraftan Konya Mevlana Türbesi Atatürk'ün isteği üzerine kapatılmayarak koleksiyonları ile birlikte müze haline dönüştürülmüştür. Cumhuriyetin ilk yıllarında adı geçen müzelerimizin dışında, Anadolu'nun birçok ilinde yeni müzeler açılmış ve ülke çapında yaygınlaşması sağlanmıştır.

Günümüzde aralarında Avrupa'da yılın müzesi ödülünü de kazanmış, 205'i Bakanlığımıza bağlı, 260'ı Bakanlığımız denetiminde özel müze olmak üzere toplam 465 müze bulunmaktadır. Sayıları gün geçtikçe artan müzelerimiz, artık sadece eserlerin sergilendiği ve depolandığı mekânlar olmaktan çıkmış, halkın eğitimi için ulusal ve uluslararası konferansların, seminerlerin düzenlendiği, çeşitli sosyal ve kültürel faaliyetlerin gerçekleştirildiği, sergilerin açıldığı, bilimsel yayınların yapıldığı, ülkemizin tanıtımına katkıda bulunan eğitim ve kültür kurumları hâline gelmiştir. Son yıllarda dünyanın en büyük mozaik müzesi olan Gaziantep Zeugma Mozaik Müzesi, Hatay Arkeoloji Müzesi, Şanlıurfa Müzesi, Şanlıurfa Haleplibahçe Mozaik Müzesi, Aydın Müzesi, Bitlis Ahlat Müzesi, Uşak Müzesi, Çanakkale Troya Müzesi, Mersin Müzesi ve Adana Müzesi gibi yeni müzeler çağdaş müzecilik anlayışına göre tasarlanmış ve ziyarete açılmıştır.